

SOSTEn lausunto STM103002018, STM35922018 Selvityshenkilöiden raportti erityishuoltoapiirien asemasta sote-uudistuksessa

Sosiaali- ja terveysministeriö pyysi YTM Riitta Hakomaa ja sosiaalineuvos, YTM Markku Niemelää selvittämään erityishuoltoapiirien asemaa sote-uudistuksessa. Selvitys toteutettiin 1.5. – 31.8.2018. Selvityshenkilöiden tehtävänä oli selvittää, miten vammaisten henkilöiden palvelut on tarkoituksenmukaista organisoida osana palvelutuotantoa tulevaisuudessa huomioon ottaen sote-uudistuksen tavoitteet integroiduista palveluista ja valinnanvapaudesta sekä tehdä ehdotus tulevista organisoitumismalleista.

1. Selvityshenkilöt katsovat, että vammaisten ihmisten, kuten muidenkin tulee saada tarvitsemansa tuki ja palvelut ensi sijassa lähipalveluin, tarvittaessa vahvistetuin lähipalveluin.

2. Jokaiselle yhteistoiminta-alueelle tarvitaan vammaisuuden kysymyksiin keskittyvä osaamis- tai resurssikeskus,

- joka perustetaan joko maakuntien välisin vapaaehtoisin sopimuksin tai valtioneuvoston asetuksen perusteella. Viimeksi sanottu on realistisempi;
- joka kootaan nykyisistä kuntien ja kuntayhtymien vammais- ja kehitysvamma palvelujen osajista ja muista voimavaroista kaikista yhteistoiminta-alueen maakunnista;
- jolla on tiivis yhteistyö myös muiden toimijain, kuten järjestöjen kanssa;
- joka linkittyy työnjaollisesti LAPE-OT keskuksiin esimerkiksi niin, että OT-keskus vastaa lapsista ja heidän perheidensä vaativista palveluista;
 - jolla on omaa palvelutoimintaa sekä asiantuntijapalveluina että rajatusti mm. tutkimus- ja kriisihoitopaikkoja;
 - joista osaamis- tai resurssikeskuksista yksi vastaa valtakunnallisesti ruotsinkielisten palveluista;
 - joista kahdessa keskuksessa on valmius rikoksesta tuomitsematta jätettyjen hoitoon ja kuntoutukseen ja lisäksi valmius 3-6 paikkaan henkilöille, joille muuten ei voida löytää poikkeuksellisten vaatimusten vuoksi soveltuvaa palvelua;
 - joka on pohjana muille laajan väestöpohjan palveluille;

3. Osaamis- tai resurssikeskusten perustamiseksi tarvitaan yhteistoiminta-alueittaisia hankkeita ja hanketukea.

Onko selvityshenkilöiden ehdotus vammaisten henkilöiden sosiaali- ja terveyspalvelujen tulevasta organisoitumismallista mielestänne tarkoituksenmukainen

- Kyllä / Ja
- Ei / Nej
- EOS / Vet ej

SOSTE kannattaa ehdotusta, että vammaisten tulee saada tarvitsemansa tuki ja palvelut ensi sijassa lähipalveluin, tarvittaessa vahvistetuin lähipalveluin. Kannatamme erityishuoltoapiirien purkamista, lähipalveluiden vahvistamista ja kehitysvammaisten palveluiden integroimista muihin yleisiin palveluihin ja vammaispalveluihin.

SOSTE ei kannata tässä muodossa esitettyä osaamis- ja resurssikeskusmallia. SOSTE ei myöskään kannata ehdotettujen osaamiskeskusten perustamista lisäämällä erityisratkaisu järjestämislain 11§:ään. SOSTE kritisoi voimakkaasti, ettei osaamis- ja resurssikeskusmallista ole kuultu laajasti eri vammaisjärjestöjä, vaikka ehdotettu malli on tulkittavissa koskettavan kaikkia vammaisryhmiä. Ehdotukseen on myös kirjattu, että osaamis- ja resurssikeskus olisi pohjana muille laajan väestöpohjan palveluille. SOSTE edellyttää, että ehdotukset palautetaan laajaan jatkovalmisteluun, johon otetaan mukaan kaikki keskeiset tahot.

Viimeistään silloin kun selvityksen ehdotukset laajenivat koskemaan myös muita vammairyhmiä olisi työhön tullut nimetä lisäselvityshenkilöitä ja tarvittaessa selvitysaikaa olisi tullut pidentää.

Selvityshenkilöt nostavat raportissaan esiin, että nykyisten erityishuoltopiirien osaamis pohja on liian kapea ja kehitysvamma painotteinen. Tämä tietämys ei kuitenkaan välity osaamis- ja resurssikeskusmallin esityksestä.

YK:n vammaissopimuksen ja perustuslain myönteisen tulkinnan mukaan on keskeistä, että kehitysvammaisten palveluita integroidaan muihin palveluihin ja vammaispalveluihin eikä toisin päin. On vältettävä ratkaisuja, jotka voivat johtaa segregoitumiseen.

Valitettavasti raportin moni ihan hyväkin ajatus jää taka-alalle ja punainen lanka katkeaa useiden ehdotusten kohdalla. Tämä vaikeuttaa sen ymmärtämistä, mitä selvityshenkilöt todellisuudessa ehdottavat. Useassa kohdassa jää epäselväksi tarkoitetaanko ehdotuksella kehitysvammaisia vai kaikkia vammairyhmiä tai tarkoitetaan ehdotuksissa vaativia erityispalveluita vai yleisesti vammaispalveluita. On epäselvää, mitkä osat liittyvät järjestämiseen ja niihin liittyviin vastuualueisiin ja mitkä palveluiden tuottamiseen ja tuotantovastuuseen. Maakuntalakiesityksen mukaisesti maakunnan tulee erottaa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen ja palvelujen tuottaminen. Tämä raja hämärtyy ehdotuksessa. Ehdotus ei myöskään ota tarpeeksi vahvasti huomioon sosiaalialan osaamiskeskusten roolia. Ehdotettujen osaamis- ja resurssikeskusten suhde järjestämis lain 35§ kehittämistoimintaan ja nykyisiin osaamiskeskuksiin on selvitettävä.

On hyvä, että raportissa nostetaan esiin miten uusi lääketiede, diagnostisointi, hyvinvointitekniologia, genetiikka, sosiaalinen työ, esteettömyyden kehitys ja jne. on muuttanut toimintaympäristöä. Valitettavasti nämä asiat jäävät varjoon ehdotetuissa ratkaisussa.

On hyvä, että raportissa nostetaan esiin, että ryhmittely, vammaisten asettelu lokeroihin ja diagnoosipohjainen ajattelu on mennyttä aikaa ja että suunta on menossa kohti laajempaa kohderyhmää määrittelyä, jossa tuen tai avun tarve on yhä merkittävämpi, diagnoosiryhmään kuulumista keskeisempi. Jää kuitenkin hyvin epäselväksi, miten tämä lähtökohta on toimeenpantava käytännössä ja miten osaamis- ja resurssikeskusten perustaminen, niiden toiminta ja kohderyhmä sopii yhteen tähän ajatteluun.

Onko selvityshenkilöiden ehdotus ruotsinkielisten vammaisten henkilöiden sosiaali- ja terveystalvelujen tulevasta organisoitumismallista mielestänne tarkoituksen mukainen?

- Kyllä / Ja
- Ei / Nej
- EOS / Vet ej

SOSTE pitää kyseenalaisena ruotsinkielisten vammaisten osaamis- ja resurssikeskuksen keskittämisestä Varsinais-Suomeen ja osaksi Kärkullaa. Ruotsinkielinen sosiaalityöntekijöiden ja lääkärin koulutus sekä ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus FSKC sijaitsevat Helsingissä. Yhteistyö ruotsinkielisen sote-alan koulutuksen ja tutkimuksen kanssa on keskeistä. Tästä syystä keskuksen parempi sijaintipaikka olisi Uudellamaalla. Lisäksi tulisi selvittää olisiko tähän mahdollista kytkeä alueelliset toimipisteet Varsinais-Suomeen ja Pohjanmaalle.

Näemme positiivisena asiana, että raportissa kiinnitetään huomiota siihen, että kieli ja kommunikaatio on keskeinen osa sosiaali- ja terveystalvelua. Haluamme kuitenkin huomauttaa, että pelkkä kieli tai ruotsinkielinen palvelu ei ole kriteeri siihen, että palvelu tai toiminta on automaattisesti katsottavana

erityispalveluksi tai vaativaksi palveluksi. Tämä asia ei tule riittävän selkeästi esiin raportissa. On paljon ruotsinkielisiä palveluita myös kehitysvammaisten palveluita, mitkä ovat peruspalveluita eivätkä erityisvaativia palveluita.

On hyvä, että raportista selkeästi todetaan, että järjestämisvastuun keskittäminen yhdelle maakunnalle ei ole, kuten myös järjestöt ovat tuoneet esiin, mahdollinen ratkaisu.

Kannatamme esitystä, että Kårkullan palveluille annetaan siirtymäaika, jotta asiakkaiden palveluihin ei tule katkoksia.

Raportissa käsitellään hyvin laajasti ja kattavasti Kårkullan asiantuntemusta ja palveluita. Sen sijaan raportissa on hyvin suppeasti käsitelty muita ruotsinkielisiä palveluita ja paljon jo olemassa olevaa erityisasiantuntemusta ja tuotantoa on jätetty pois. Raportissa ei näy ruotsinkielisten ja kaksikielisten vammaisjärjestöjen ja palvelutuottajien, kuten FSS – Finlands Svenska Synskadade, FDUV:n kehittämistoiminta, Finlands Svenska Handikappförbundet, ASPA, JAG eikä valtakunnallisen erityiskoulun ruotsinkielisen yksikön Valteri Skillan toiminta.

Raportti myös sisältää valitettavan virheellisen päätelmän ruotsinkielisten palveluiden osalta toteamalla, että Kårkullan palveluilla on suuri merkitys koko ruotsinkieliselle väestölle. Nämä palvelut ovat tärkeitä tietyille asiakaskohderyhmälle, ei yleisesti ruotsinkielisille.

SOSTE on esittänyt ruotsinkielisten palveluiden kansallisen koordinoivan ja yhteensovittavan keskuksen perustamista järjestämislain 35§:n kehittämistoiminnan perusteella. Tämä toiminta kehitettäisiin nykyisestä FSKC – Finlandssvenska kompetenscenterista. Osa Kårkullan EUC-toiminnasta on mahdollista liittää ja integroida tähän toimintaan. Kyseinen malli on useiden vuosien aikana kehitetty ruotsinkielisten vammaisjärjestöjen kesken ja keväällä 2018 mallia on laajennettu yhdessä SOSTE:n ruotsinkielisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kanssa koskemaan kaikkia ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveyspalveluita. Toiminta sijoitettaisiin järjestämisvastuun tasolle ja Uudenmaan maakunnalle kuten järjestämislaissa on ehdotettu. Tämän toiminnan kautta on mahdollista ratkaista palvelutuotannon ongelmia.

Katsomme, että ruotsinkielisten, kuten suomenkielistenkin, palveluiden osalta jää hyvin epäselviksi, mitä on ehdotettu. Raportissa todetaan, että nykyisten erityishuoltoapiirien osaamis pohja on liian kapea ja kehitysvammais painotteinen. Kårkullan osalta todetaan myös, ettei ehdotus siitä, että se muodostaisi ruotsinkielisen toimintarajoitteisten palvelukeskuksen, jonne kaikki erilailla toimintarajoitteiset automaattisesti ohjattaisiin, ole kannatettavaa. Tässä vietäisiin asiakkailta yhdenvertainen oikeus toteuttaa valinnanvapauttaan. Lisäksi todetaan, että uudistuksessa on taattava jatkuvuus ja ruotsinkieliset palvelut, mutta on myös mahdollistettava yksilölliset vaihtoehdot ja valinnanvapaus. Sitä voi haitata palvelujen liiallinen keskittäminen. Tämä on hyvin ristiriitainen tai jopa vastakkainen ehdotetun ruotsinkielisen osaamis- ja resurssikeskuksen perustamisen kanssa.

Kyseenalaistamme sitä, että ruotsinkielisen osan osalta ei ole kuultu eikä otettu mukaan muita ruotsinkielisiä vammaisjärjestöjä ja ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveysjärjestöjä, joiden kohderyhmään ja toimintaan esitetty ratkaisuehdotus voi lopulta ulottua. Raportissa todetaan, että ehdotetut ruotsinkieliset asiakasryhmät olisivat ainakin ensivaiheessa Kårkullan nykyiset asiakasryhmät, mutta asiakasryhmiä on mahdollista laajentaa. Tämä voisi jopa tarkoittaa sitä, esimerkiksi päihdehuollon ja lastensuojelun asiakasryhmiin. Emme pidä tätä mahdollisena ratkaisuna ja kehityksenä.

Ruotsinkieliset järjestöt ovat yksimielisesti vastustaneet, että ruotsinkielisille vammaisille tehdään erityisratkaisu järjestämislain 11§:n perusteella, koska on selvitetty ja katsottu, että riskit ja negatiiviset vaikutukset ovat liian suuria. Tämä ratkaisu on kuitenkin ehdotettu ruotsinkielisten palveluiden osalta siten, että ruotsinkielinen osaamis- tai resurssikeskus sijoitettaisiin Paraisille ja Varsinais- Suomen maakuntaan

viitaten Kårkullan olemassa rakennuksiin ja tekemiin investointeihin. SOSTE jäsenjärjestöineen edelleen vastustaa tällaista erityisratkaisua ruotsinkielisten palveluiden palvelutuotannon osalta. Kuten olemme aikaisemmin nostaneet esiin, tällainen ratkaisu voi myös johtaa lopputuloksiin, mitkä ovat ristiriitaisia YK:n vammaissopimuksen ja perustuslain kanssa.

SOSTE kannattaa, että huolehditaan siitä, että erityishuoltopiireissä kehitetty osaaminen säilytetään esim. integroimalla osa Kårkullan EUC toiminnasta SOSTE:n ehdottamaan koordinoivaan ja yhteensovittamaan toimintaan.

Palvelutuotantoon liittyviä ongelmia ei ole mahdollista ratkaista tämän raportin perusteella. Tarvitaan laajempaa selvitystä ja kartoitusta sen varten, mikä ei löydy tänään ja erilaisten ehdotettuja ratkaisuja ja niiden vaikutuksia on analysoitava tarkasti ottaen huomioon ruotsinkielisten erityisosaamisten ja palveluiden hyvin monimutkainen rakenne ja järjestelmä.

SOSTE haluaa kiinnittää huomiota siihen, että saamelaiset ja muut vähemmistökieliryhmät ovat jätetty pois raportista.

Kieli ei voi olla peruste sille, etteivät ruotsinkieliset tai muut vähemmistökieliset vammaiset henkilöt saisi vammaispalveluiden neuvontaa ja ohjausta lähialueellaan.

Onko selvityshenkilöiden arvio ehdotetun organisoitumismallin kustannus- ja henkilöstövaikutuksista mielestänne realistinen?

Emme ota kantaa.

Onko selvityshenkilöiden ehdotus rikoksesta tuomitsematta jätettyjen kehitysvammaisten henkilöiden hoidon ja kuntoutuksen järjestämisestä tulevaisuudessa mielestänne tarkoituksenmukainen?

Emme ota kantaa

Onko selvityshenkilöiden vammaisten henkilöiden perusopetusta koskeva ehdotus mielestänne tarkoituksenmukainen?

Kyllä

SOSTE pitää hyvänä, että myös kehitysvammaisten perusopetus järjestetään kuntien toimesta lähikouluperiaatteella. On myös hyvä että, ehdotuksissa korostetaan yhteistyötä kouluterveydenhuollon, oppilashuollon ja vammaispalvelujen kesken sekä yksilökohtaisesti että jatkuvana. Emme näe poikkeavia erillISRatkaisuja tarpeellisina.

On huomioitava, ettei raportissa ole riittävästi pohdittu minkälaisia suunnitelmia Valterissa on. Esimerkiksi Skillassa (ruotsinkielisessä yksikössä) on jo kehitysvammaisia oppilaita. Olisi ollut hyvin keskeistä ottaa Valterin näkökulma mukaan. Miksi kehitysvammaisten perusopetus olisi edelleen järjestetty eri lailla kuin muiden vammaisten?

Mitä muuta haluaisitte tuoda esille selvityshenkilöiden ehdotukseen liittyen?

SOSTE pitää hyvänä asiana, että raportissa esitellään laajasti nykyistä vammaispolitiikkaa, toimintakentän muutoksia sekä tuodaan esiin muutokset, joita tämän vuoksi tarvitaan.

Raportissa tuodaan esiin, että erityishuoltopiireissä on kehitetty moniammatillista työtä ja eri kommunikointiin liittyviä toimintatapoja ja työtapoja ja että tämä osaamista olisi myös mahdollistaa käyttää esim. muistisairaiden ihmisten palveluohjauksessa ja yksilöllisessä päätöksenteossa. SOSTE kannattaa, että moniammatillisen tiimin työskentelytapaa laajennetaan myös muihin vammaispalveluihin ja

yleensä sosiaalipalveluihin, kuten myös uudessa sosiaalihuoltolaissa ja esimerkiksi opiskelijahuoltolaissa todetaan. SOSTE korostaa kuitenkin, ettei kehitysvammahuollossa kehitettyjä työvälineitä ja toimintatapoja voi suoraan ottaa käyttöön muistisairailla, eikä muistisairaita voi suoraan ohjata lakkautettaviin erityishuoltopiirien asiakkaisiksi. Työ vaatii erilaista asiantuntemusta, asennetta ja eri rakenteita. Korostamme vielä kerran, että erityishuoltopiirien toiminta ja kehitysvammaisten palvelut on integroitava ja ”upotettava” muihin palveluihin eikä toisin päin.

Raporttiluonnoksessa selvityshenkilöt pitävät Hengityslaitetilat ry:n muistiossa esitettyjä konkreettisia ehdotuksia harkittuina ja edistettävänä. SOSTE tukee tätä näkemystä ja toivoo, että raporttiluonnoksen liitteenä olevan muistion ehdotukset otetaan jatkotyöskentelyn ja -valmistelun pohjaksi. Erityisen olennaista on, että raportissa ehdotetut monialaiset maakunnalliset työryhmät toimivat hengityslaitetta käyttävien kanssa, lähtökohtinaan yksilölliset tarpeet ja itsemäärääminen sekä oikeus valita asuinpaikka.